

AHİLİK KÜLTÜRÜ ÜZERİNE
Prof.Dr.Mehmet Saffet SARIKAYA
SDÜ İlahiyat Fakültesi

Türk milletinin kültürel tarihi diğer milletlere nasip olmayacak kadar zengin ve çeşitli değerlerle doludur. Üstelik uzun yılların, tecrübelerin ve geleneklerin birikimi olan bu kültürel değerlerin günlük hayatımızda bizlere ve yaşamakta olduğumuz dünyamıza sunacağı pek çok güzellikler vardır. Başta bilim dünyası olmak üzere değişik kurum ve kuruluşlarımız çeşitli vesilelerle zaman zaman bu kültürel değerlerimizi hatırlamakta araştırmakta ve günümüz nesillerine tanıtmaktadır. Bu bağlamda son onlu yıllarda Tanıtım, Anma ve Etkinlik adı altında zengin programlar düzenlenmektedir.

Bu faaliyetlerden nasibini alan önemli bir tarihi teşkilatımız da Ahiliktir. Ahilik, eski Türk akıllık ve alp geleneğinin, Arap ve İran fütüvvet idealiyle İslâmî bir sentez içinde birleşip Anadolu’da ortaya çıkan özgün kurumlaşmış şeklidir. Sahip olduğu köklü ve yaygın teşkilat yapısıyla Ahilik, farklı formlarda da olsa günümüze kadar varlığını korumayı başarabilmiş ender bir kültürel oluşumdur. 1988 yılına kadar Kırşehir Valiliğince ve sivil toplum kuruluşlarınca kutlanan Ahilik kültürü kutlamaları Kültür Bakanlığının 02.07 1988 tarihinde hazırlanan ve 19860 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren yönetmeliğiyle resmi bir nitelik kazanmış olup Ahilik Kültürü Haftası adı altında Ekim ayının 2. pazartesi gününden başlayarak bir hafta süren etkinliklerle kutlanmaktadır.

Ahilik kültürüyle ilgili etkinlikleri öncelikle Kırşehir valiliğinin benimsemesi, Ahiliğin kurucusu olarak bilinen Ahi Evran’ın hayatının son yıllarını bu şehirde geçirmesi, burada medfun olması kendisinden sonra zaviyesinin esnaf teşkilatının en üst idari merci olarak kabul edilmesi ve asırlarca bu zaviyeye atanan *Şeyhu’ş-şüyuh/Ahi Baba* tarafından yönetilmesiyle¹ ilgilidir.

Asıl adı Nasıruddin Ebu’l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî (ö. 1262) olan Ahi Evran adından da anlaşılacağı gibi Horasan erenlerinden olup Şeyh Mecdüddin İshak ile beraber Anadolu’ya gelenlerdendir.² Debbağ olarak Kayseri, Konya ve Denizli’de

¹ O.Nuri Ergin *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, c.I, 549-550.

² Hoca Cân Bursevî, , *Fütüvvetname*, Milli Ktb., Yazma, A 870v. 26b; Bayram, M., *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı*, Konya 1991, 27.

faaliyetler gösterdikten sonra Kırşehir'e yerleşmiş vefatına kadar burada kalmıştır. Menkıbesinde onun Hz. Peygamberin amcası Abbas'ın oğlu olarak gösterilmesi³ muhtemelen Abbasî halifesi en-Nasır li-Dinillah tarafından fütüvvet telkini için Anadolu'ya gönderilen heyet içinde yer almasıyla ilgilidir.

Ahilik bu heyetlerin faaliyetleriyle fütüvvet anlayışıyla bütünleşerek Anadolu'da kendine özgü bir teşkilatlanma örneği göstermiştir. XIII. yüzyıldaki siyasi gelişmeler incelendiğinde Ahilerin Türkmen zümreler arasında örgütlendiği, Moğol hâkimiyetine karşı çıkarak halkı örgütleyip önemli mücadeleler verdiği anlaşılmaktadır. Onlar, başta bir ahi şeyhi olan Şeyh Edebalı olmak üzere Osmanlı Beyliğinin kuruluş ve gelişmesine doğrudan katkı sağlamışlar, siyasi istikrarsızlık döneminde hâkimiyetlerinde tuttıkları Ankara'yı, zamanı geldiğinde *İhtiyaru'd-din* lakablı Sultan I. Murad'a mücadele etmeksizin devretmişlerdir.

Ahilik devletin gelişmesine paralel olarak 1450'lerden itibaren münhasıran bir esnaf teşkilatına dönüşerek güçlü yapısıyla son dönemlere kadar ayakta kalmayı başarmıştır.⁴ Teşkilatta uygulanan erkân ve adap ise esnaf zümresi arasında yakın zamanımıza kadar devam etmiş, sanayileşme imkânı bulamayan otantik sanat kollarında, Kütahya ve Çankırı civarındaki Yaren geleneğinde, Ankara civarındaki Seymen geleneğinde, değişik vilayetlerimizdeki sıra gecelerinde, köylerimizdeki misafir odaları geleneğinde, "*düğün dernek*"lerimizde bazı prensipleriyle varlığını sürdürmüştür.

Ahilik, örgün ve yaygın diyebileceğimiz, sadece teorik değil pratik boyutun da hâkim olduğu eğitim anlayışı⁵ ve bu anlayışla yetiştirdiği bireylerin sahip olduğu dünya görüşüyle, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçildiği yaşadığımız zamanda insanlara örneklik edebilme ve üstün değerler sunabilme imkânına sahiptir. Ailede başlayan eğitim Ahi zaviyelerinde mektep havasında sürdürülürken belli yaşa gelen çocuk çırak olarak bir iş yerinde çalışmaya başlar. Yaşına ve olgunluğuna göre kendisine iki yol kardeşi ve bir yol atası seçilir ve bu üçlünün terbiyesinde kalfalık ve ustalık belgesi alır. Diğer taraftan zaviyelerdeki yapılan periyodik toplantılarla dinî, sosyal ve ahlakî eğitimini tamamlar. Bu toplantılarda yemekli, sazlı sözlü eğlencelerin düzenlendiği, sohbetlerin yapıldığı, sohbet

³ Meselâ bk. Franz Taeschner, "Legendenbildung um Achi Evran den Heiligen von Kırşehir", *Die Welt des Islams*, Sonderband, 1941, 68-71.; C.Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, 2. Baskı Ankara 1964, 106-109.

⁴ Ziya Kazıcı, "Ahilik" *DİA*, I, 541.

⁵ Galip Demir, "Ahilik ve Yükselen Değerler", *Görüş*, Ankara, Ocak 2001, 78-79.

tarzında çeşitli eserlerin okunduğu, duruma göre teşkilatla ilgili intisap, çıraklık, kalfalık, ustalık vb. törenlerin tertiplendiği bilinmektedir.

Ciddi bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olan Ahilikte en üst seviyeden en alt dereceye kadar herkesin uyması gereken kurallar en ince detaylarına kadar belirlenmiştir. Bu, adeta bir toplumun yeniden oluşturulma çabasıdır. Diğer bir ifadeyle Anadolu'yu yurt edinen Türklerin yerleşik hayata geçişleri ve milletleşme süreçlerinin inşasıdır.

Fütüvvetnamelerde gündelik hayatta uyulması gereken, yataktan kalkmadan başlayıp tekrar yatmaya kadar, yemek yemek, su içmek, söz söylemek, söz dinlemek, evden çıkmak, dükkân açmak, sokakta yürümek, hasta ziyareti, mezar ziyareti vb. alt başlıklarla 124 görgü kuralı sıralanır.⁶

Bir ustaya çırak olmak isteyen bir gencin uyması gereken kurallar şunlardır: “*Zâhiri ve bâtını yaramaz şeylerden temizleye; Allah'ın emrine ve Hz. Muhammed (sav)'nin şeriatine uya; Bütün mü'minlere hayır-endiş (hayrı düşünen) ola; Gözünü ve eteğini haramdan koruya; Nefsi ölü, gönlü diri ola; Dili açık, gözü bağlı ola; Dili her zaman zikrullah'da ola; Gönlü tâlibi Hak ola; Nefsi, “Ölmeden önce ölme” mertebesinde ola; Üstadına isyankâr olmaya; Hak söze inancı ola; Hak ve adalet üzere ola; Daima nefesine kahrede; Ululara hizmet ede; Eli altında bulunanlara şefkat ede; Dostlara tevâzû ede; Düşmanlara tahammül ede; Dervişlere sehâvet ede; Dostluğu ve düşmanlığı Allah için ede; Ulemaya hürmet ede; Musahiplerine nasihat ede; Cahiller ile söyleşmeye.”⁷*

Mesleğinde kalfalık seviyesine yükselen bir genç 130 ahlakî kaideyi bilmek ve riayet etmek zorundadır. Bu kurallardan 33'ü şöyle sıralanır: “*Sözünü bilip söylemek, vefa yolunda sabit kadem olmak, kerem göstermek, gökçek suretli olmak, tatlı dilli olmak, lütf ile ve iyilikle muamele etmek, dostluğu Allah için olmak, düşmanlığı Allah için olmak, kendine kötülük edene iyilik etmek, tevazu ehli olmak, tekebbür etmemek, ataya ve anaya izzet etmek, gıybeti terk etmek, sâlih olmak, komşulara iyilik etmek, ahde vefa etmek, kötülerden uzaklaşmak, dostlarıyla sohbette bulunmak, şefkat ehli olmak, dervişlere hor bakmayıp onları hoş tutmak, kimsenin malına tamah etmemek, sabır ehli olmak, şükür ehli olmak, daima halka faydası dokunmak, öfkesine hâkim olmak, suçluya rif'at ile muamele*

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, “Burgâzî ve Fütüvvetnamesi”, *İÜİFM*, c.XV, Nu:1-4, 1953-1954.138-142; *Fütüvvetname* Bayezit Ktb., 4581, v. 33b-35b; *Fütüvvetname*, Selim Ağa Ktb., Kemenkeş 191/2, v. 24a-25b; *Fütüvvetname* Milli Ktb., B 346/33, v. 244b-245b.

⁷ A. Gölpınarlı, “Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi”, *İÜİFM*, c., XVII, Nu:1-4, 1955-1956, 102-103.

etmek, uzleti sevmek, sır saklamak, ayıp örtmek, sâlihleri hoş tutmak, dinini korumak, nerede olursa olsun Hakkı görmek, kimseyi incitmemek."⁸

Ustalık makamına geldiğinde ise uygulanmak zorunda olunan kural sayısı 740'a çıkar. Bu kurallar Fütüvvetnamelerde tafsilatıyla sıralanmakla birlikte, çeşitli toplantı ve törenler esnasında dua ve nasihat formunda didaktik olarak bireye telkin edilip öğretilerek benimsetilmeye ve yaşatılmaya çalışılmıştır. Bu cümleden bir örnek olarak yol atasının talibe öğüdünü verebiliriz: "*Büyüklik Allah'ın işleri içindir, şefkat Allah'ın mahlukatı içindir. Dünyada müsamaha içinde, ahirette şefaattir içinde ol. Ey oğul nereye gidersen izzet ve hürmet ile git; nereye oturursan edep ile otur; ne söz söylersen hikmet ile söyle, yoksa kulak ver, dinle; durduğun zaman hizmet ile dur*". Ve on iki nefes dahi verir.⁹ "1. Ahd, 2. Akd, 3. Nasihat, 4. Emanet, 5. Galibe nazil olmak, (büyüğün yanında küçüklüğünü bilmek), 6. Sohbet, 7. Muhabbet, 8. Üstad-ı nefis olmak (ustasını bütün benliğiyle benimsemek), 9. Hıfzı'l-lisan, 10. Himmet, 11. Muvafakat, 12. Nefs-i heva (nefsani arzularından kaçınmak)"¹⁰.

Ahi teşkilatında erkân ve adaba uymayanlar için ise teşkilat içinde çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. Bu yaptırımlar Ahiliğin esnaf loncalarına dönüşmesinden sonra da devam etmiştir. "*Pabucun dama atılması*" özdeyişi bu uygulamaların sembolik anlatımından dilimize yadigâr kalan güzel bir deyimdir. Ahilerin terbiye konusundaki ciddiyeti ve başarıları hakkında Evliya Çelebi'nin şu sözleri manidardır: "*İstanbul'un dört mevleviyet yerinde on iki mahallede debbağ kârhaneleri vardır. Bunların içinde nice şahbaz işçiler vardır ki âdem ejdarhasıdır. Eğer içlerine bir kanlı yahut bir haricî düşse asla hâkime teslim etmezler. Ol kanlı erenlerin elinden halâs dahi olamaz. Bîçareyi köpek necisi idman etmeye tayin ederler; ister istemez tâib (tövbekâr) ve tâhir (temiz) olup nihayet bir kâr (iş) sahibi olur.*"¹¹

Fütüvvetnâmelerin hemen tamamında çeşitli şekillerde ve uzun açıklamalarla yer alan bu ahlakî kuralları dikkatlice analiz ettiğimizde Ahiliğin dünya görüşü, hayat anlayışı ve yaşam tarzları ortaya çıkmaktadır. Burada öncelikle belirtilmesi gereken husus uygulanabilir bir kurallar bütünüyle karşı karşıya oluşumuzdur. Şöyle ki Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin derin felsefî izah ve anlayışını; Mevlevilikteki ince ve üst seviyede bir estetik zevki; veya "*dünyadan el etek çekmeyi benimseyen*" bazı sufîyâne tavırları Ahilikte

⁸ A. Gölpınarlı, "Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", 102-103; Milli Ktb, *Fütüvvetname*, A. 4225, 17-18.

⁹ A. Gölpınarlı, "Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", 96.

¹⁰ A. Gölpınarlı, "Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", 112.

¹¹ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, nşr. A. Cevdet, İstanbul 1914, c.I, 494.

göremeyiz. Bunlardan farklı olarak Ahilik bize, -tasavvufun sembolik yorum ve izahlarının dışında, dinleyenin anlayabileceği bir üslûpla- birey ve toplum terbiyesini esas alan, halk kültürü içinde eğlenebilecek kadar dünya ile iç içe yaşayan ancak dünyaya mihnet etmeyen, gündelik ibadetlerinde titiz davranan, kimseye yük olmadan çalışıp helalinden kazanan, cömertliği, başkalarına faydalı olmayı ilke edinen, paylaşmasını bilen bir dünya görüşü sunar. Bu dünya görüşüyle Ahiler, göçebe toplulukların kabalık ve hoyratlıklarını törpülerken, şehir kültürünün monoton ve sıradanlaşan hayatını dinamize etmeyi başarmışlardır. Onlar, cami ile ev arasına ya da kişilerin vicdanına sıkıştırılan şekilsel ve afakî bir dinî ve ahlakî algılama yerine hayatın her yerinde canlı canlı yaşanan aktif bir dinî ve ahlakî algılamaya sahiptirler.

Ahilik bugün globalleşen dünyada en çok ihtiyaç duyulan üretici-varlıklı kesimin, yoksul ve zayıf kesimleri koruyup kollayan sosyal organizasyonlara yönelmesi eğilimini bin yıl önce hayata geçirmeyi başarmıştır. Ülkemizde yeni yeni kurumsallaşan Rekabet Kurulu, Patent Enstitüsü, Kosgeb, Reklâm Kurulu yanında Ticaret ve Sanayi Odaları, İşçi ve İşveren Sendikaları, Kooperatifler, Esnaf Odaları, Belediye, Bağ-Kur gibi sosyal hizmet veren kurumlar Ahilik sisteminden günümüze yansıyan kuruluşlardır.

Öte yandan bugün dünyada küresel iş hayatında ahlakî değerler ve ölçüler giderek daha büyük bir önem kazanıyor, büyük firmalar kendi ahlakî kurallarını listeleyerek çalışanlarını buna uygun davranmaya yönlendiriyor.¹² Bu kuralların yaygınlaştırılması dünyada ve ülkemizde bazı holdinglerin, firmaların ve önde gelen isimlerin ahlaki açıdan da titiz bir biçimde sorgulanmasını sağlayacak, insanlık zararına faaliyet gösterenlerin kamu vicdanından başlayarak yargılanmasına ve zararlı faaliyetlerin önünü alacak yaptırımların uygulamaya konulmasına fırsat verecektir.

Milenyumu yaşamaya başladığımız şu günlerde, Ahiliğin dünya görüşü, felsefesi, dünyamızda ilerleyen toplumların modeli olacaktır. Bu bir kehanet değildir. Bugün nasıl ki kalkınmış birçok ülkenin çalışma hayatında Ahilik prensiplerinin izlerini görüyorsak, dünyamızı ayakta tutacak, kavgadan ve çekişmeden uzaklaştıracak, paylaşmanın ve bir arada yaşamının kültürel kodları verecek ipuçlarını da Ahilik ilkelerin bulacağız.

Yazımızı her zaman geçerliliğini koruyacak şu güzel Ahi öğüdüyle bitiriyoruz:

“Ey oğul, eline, diline, beline sahip ol; ve ey bacım, eşine, işine, aşına sahip ol”

¹² Salim Uslu, “İş Ahlakı”, *Görüş*, Ocak 2001, Ankara, 85.